

НАСТУПНІСТЬ В ОЗНАЙОМЛЕННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ТВАРИННИМ СВІТОМ

У статті розглядається проблема наступності в ознайомленні молодших школярів з тваринним світом, що передбачає: опору на знання дітей отримані в дошкільний період; використання міжпредметних зв'язків, урізноманітнення форм роботи з учнями; єдність методичного забезпечення процесу ознайомлення з тваринним світом молодших школярів.

Ключові слова: наступність, тваринний світ, міжпредметні зв'язки, природопізнавальна діяльність, організаційно-педагогічні умови, розвивальне природне середовище.

Втілення в практику Закону України "Про освіту", Державної національної програми "Освіта (Україна ХХІ століття)" зумовлює пошук шляхів здійснення неперервної освіти в Україні, що забезпечить змістовну та організаційну єдність, наступність і взаємозв'язок усіх її ланок.

В узагальненому педагогічному тлумаченні наступність – це послідовність і системність у розміщенні навчального матеріалу; зв'язок і узгодженість ланок, етапів навчання; осмисленість пройденого на новому, більш високому рівні; підкріплення знань новими знаннями [3, с.137].

Проблема наступності в багатьох дослідженнях розглядається як дидактичний принцип (І.Лернер, М.Махмутов та ін.), загальнодидактичний (Ю.Бабанський, В.Мадзігон, В.Мороз та ін.) психолого-педагогічний (В.Давидов, Д.Ельконін та ін.), як умова забезпечення ефективності педагогічного процесу (Б.Ананьєв, А.Алексюк, Ш.Ганелін, Л.Касперська, В.Копачов та ін.). [7, с.95-99; 11].

У роботі дитячого садка і школи проблема наступності висвітлена науковцями (З.Борисова, В.Кузь, Г.Люблінська, Н.Машовець, О.Проскура, В.Сухомлинський та ін.). Узагальнення розкритих ними положень свідчить, що наступність цих освітніх закладів забезпечує результативність навчання і виховання.

Врахуванням закономірностей розвитку дітей цих вікових періодів займалися (Д.Ельконін, В.Давидов, Г.Костюк, С.Ладивір та ін.).

Важливим фактором наступності є гуманізація, диференціація та індивідуалізація навчання і виховання, вважають Ю.Аркін, Л.Артемова, Н.Баглаєва, Б.Кобзар, Я.Ковальчук, О.Савченко та ін..

Науковці та практики звертають увагу на те, що в роботі дитячого садка і школи, майже відсутня система навчання і виховання, що забезпечувала б єдність та неперервність розвитку особистості на цих вікових етапах (А.Богущ, З.Борисова, С.Ладивір, О.Кононко, В.Кузь, Т.Поніманська, З.Плохій, О.Савченко, Г.Філіпчук та ін.) [7, с.95-99].

Наступність між двома ланками освіти розглядалась і в площині вивчення природничого матеріалу (Н.Бібік, І.Зверев, В.Ільченко, Г.Ковальчук, Н.Лисенко, О.Савченко, Д.Струннікова та ін.); дослідженнями психічних закономірностей особистості під час сприймання природи (І.Бех, Л.Венгер, В.Давидов, Д.Ельконін, О.Запорожець, Г.Костюк, Г.Люблінська, В.Мухіна та ін.) [1;2;7].

Сучасний рівень вимог суспільства до загальноосвітньої школи обумовлює необхідність якісного покращення навчально-виховного процесу в початковій школі. Одним із напрямків у розв'язанні цього завдання є формування дієвих природничих знань молодших школярів.) [4, с.8-31].

Аналіз висновків дослідників свідчить про те, що набутий дітьми в дитячому садку досвід взаємодії з природним довкіллям не розширюється, а частково втрачається. Це пояснюється відсутністю наступності у завданнях, змісті та методичному забезпеченні природопізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

Програмний зміст ознайомлення з природою у першому класі значно спрощений порівняно з підготовчою групою. У школі зменшується обсяг активних форм роботи, у яких учні поглиблювали знання про зв'язки та закономірності, що існують у природі, набували б емоційного досвіду взаємодії з природою та оволодівали б навичками екологічно доцільної поведінки.

Недостатній рівень готовності вихователів і вчителів до розв'язання проблеми наступності, неузгодженість у методах керівництва та формах організації пізнавальної діяльності дітей, недостатня реалізація можливостей співробітництва з батьками призводить до зниження природопізнавальної активності учнів, що позначається на результативності пізнання ними природи, у тому числі й тваринного світу [7, с.95-99; 11].

Проблемою вивчення тваринного світу займалися такі видатні вчені, психологи, натуралісти, як: В.Вахтеров, О.Герд, В.Зуєв, Д.Кайгородов, К. Ліней, К.Ушинський, К.Ягодовський та інші.

Сучасна педагогіка додала низку нових підходів до пізнання тваринного світу: Т.Байбара, Н.Бібік, Г.Ковальчук, Н.Коваль, Г.Костюк, Л.Нарочна, З.Плохій, О.Савченко та ін. [1;5;6].

Н.Бібік, М.Вашуленко, К.Гуз, В. Ільченко, Д.Кітяжева, Л.Кочина, Д.Струннікова та інші науковці наголошують на тому, що сприймання дітьми природи має здійснюватися на основі запровадження міжпредметних зв'язків та інтегрованого викладання [5; 9, с.19-21].

Педагогічні поняття "міжпредметні зв'язки" та "інтеграція" відомі як слова-синоніми ще з часів Я.Коменського.

Аналізуючи міжпредметні зв'язки, зазначимо, що І.Зверев, В.Максимова, Н.Лошкарьова та ін. визначають міжпредметний зв'язок як самостійний дидактичний принцип, що передбачає вивчення навчального матеріалу з урахуванням змісту суміжних дисциплін. Психологи вказують на позитивний вплив міжпредметних зв'язків на розвиток у дітей уваги, спостережливості, пам'яті, мовлення, мислення, формування здатності до самостійного продуктивного перенесення знань, умінь, навичок на нові завдання [5].

Ми пропонуємо свою методику ознайомлення молодших школярів з тваринним світом, в якій спираємось на знання про тваринний світ та життєвий досвід дітей, які вони отримали в попередніх вікових періодах.

Особлива увага приділяється співпраці з батьками.

Вважаємо, що молодшим школярам необхідно першу чергу усвідомити, що тварини відносяться до живої природи: живляться, дихають, ростуть, активно пересуваються в просторі, розвиваються, розмножуються та, на жаль, вмирають.

Керуючись науковими положеннями про вирішальну роль діяльності у розвитку особистості, оптимізація процесу ознайомлення з тваринним світом забезпечується на основі міжпредметних зв'язків та інтеграції змісту та форм таких видів діяльності: дослідно-пошукова, ігрова, зображувальна, мовленнєва, трудова тощо. Особлива увага в роботі з учнями приділяється самостійним спостереженням та різним видам ігор (дидактичні ігри, ребуси, кросворди, вікторини тощо).

У підручниках "Природознавство" під редакцією Коваль Н.С., Нарочної Л.К. в початкових класах зустрічається близько 143 назви тварин [6].

Ознайомлення учнів із тваринним світом здійснюється в процесі навчальної, трудової, творчої, ігрової діяльності на основі впровадження міжпредметних зв'язків та інтегрованого викладання.

На уроках "Я і Україна" ми пропонуємо систему роботи ознайомлення з тваринним світом проводити за такою схемою: виявлення понять та відомості про тварин; розширення об'єму і глибокий зміст понять; організація спостережень за тваринами; збагачення загальними та суттєвими ознаками про конкретну тварину, яка вивчаються; пояснення впливів живої та неживої природи на тварин; вправи на закріплення одержаних знань.

Форми організації проведення занять найрізноманітніші.

Враховуючи конкретність мислення і недостатній практичний досвід у дітей, необхідно в ознайомленні їх з тваринним світом використовувати: наочний матеріал; повідомляти додаткову інформацію про об'єкт (значення, використання, умови існування та ін.), яка розширює їхні знання, викликає позитивні емоції або зумовлює створення проблемної ситуації; прислів'я, загадки, вірші про тварин. Вправам на застосування набутих знань доцільно надати ігрової форми.

Як свідчить досвід роботи, не у всіх дітей одразу на уроках формуються поняття та знання про тваринний світ. Тому знання про тварин потрібно давати під час засвоєння інших навчальних дисциплін (навчання грамоти, математики, образотворчого мистецтва, художньої праці, музики, трудового навчання, фізичної культури тощо) та в позаурочний час.

Аналіз підручників 1-3 (4) класів з інших предметів засвідчив, що на їх сторінках є достатньо матеріалу, для проведення з учнями такої роботи: є назви тварин; тексти з малюнками тварин; вірші, загадки, прислів'я про тварин; висвітлення правил поведінки дітей в докільлі; різновиди посильної природоохоронної діяльності учнів тощо.

Наводимо приклади роботи. Мовленнєва змістова лінія, яка є основною в курсі української мови [10, с.12].

На уроках розвитку мови даємо такі завдання: описати kota за малюнком; написати переказ "Зайців врятовано" за поданим планом: 1) Повінь; 2) Зайці в біді; 3) Порятунок. Дітям ставимо такі запитання: зайці - це домашні чи дикі тварини? Чим харчуються? До якої групи відносяться? тощо.

На уроках читання у 2 класі, в роботі над віршами С.Михалкова "Лісова академія", О.Плещєєва "Ластівка", оповіданнями В.Біанкі "Заєць на дереві", "Синичкин календар", українською народною казкою "Рукавичка", коли в тексті зустрічаються відомості про тварин, ставимо такі запитання: Які тварини зустрічаються в тексті? Де вони живуть? Чим харчуються? Це домашні чи дикі тварини?

Зміст задач підручника з математики сприяє ознайомленню дітей з варіантами природоохоронної діяльності. А при вивченні теми "Задачі на "менше на...", більше на...": пропануються такі задачі: Собака за 1 секунду пробігає 9 м, а заєць на 3 м більше. Скільки метрів за 1 секунду пробігає заєць? При вивченні теми: "Задачі на рух": Їжак біжить зі швидкістю 1 км/год, а лисиця у 13 разів швидше. Яку відстань долає лисиця за дві години (виразити в км). Бесіду проводимо за такими питаннями: Собака домашня чи дика тварина? Чим харчується? Їжак, лисиця, заєць – трав'ядні чи хижі тварини? Доведіть це.

Творча діяльність. Вивчивши варіанти форм, учні зображують птахів, риб, комах, тварин у аплікаціях тощо. Діти залучаються до відтворення в малюнках тварин, побачених під час прогулянок з дотриманням при цьому розмірів, кольорів, форм тощо.

Ознайомленню дітей з музичними творами сприяє опрацюванню назв об'єктів живої природи при вивченні пісень "Веселі гуси", "Чому ведмідь зимою спить?" та ін.

На уроках фізкультури використовуємо різні ігри "Горобці – круки", "Шуліка і курчата" та інші.

Спілкування з дітьми про конкретний предмет природи, розпочате на уроці природознавства, продовжується в позаурочний час (читання книжок та використання загадок і прислів'я про тварин, перегляд діафільмів, заготівля їжі для тварин та підгодівля їх на пришкольній ділянці, природознавчі ігри, розваги тощо).

Під час трудової діяльності забезпечується безпосереднє сприймання дітьми предметів та явищ природи: вони залучаються до сезонних робіт та спостережень на ділянках, збереження природного середовища (охорона мурашників), розвішування годівниць, підгодовування птахів тощо.

Узагальнююче повторення сприяє формуванню у молодших школярів важливих умінь аналізувати, порівнювати, зіставляти, робити висновки тощо.

Воно виконує також і контрольно-оцінювальну функцію, дає змогу вчителю виявляти рівень і міцність сформованих раніше знань у дітей.

Використання в роботі з дітьми віршів про тварин, повір'я, прислів'я, приказок, загадок, пісень, ігор, крім кращого засвоєння понять про тваринний світ, сприяє розширенню екологічних знань та норм поведінки в природі.

У Концепції екологічної освіти України екологічна освіта визначається як сукупність компонентів: екологічні знання – екологічне мислення – екологічний світогляд – екологічна етика – екологічна культура. [4,с.8-31].

З.Плохій вважає, що ідея екологічної єдності в природі розкривається через поняття "живий організм". Діти ознайомлюються з екологічними зв'язками між живими організмами та живими і неживими її складовими шляхом усвідомлення наявності потреб живої істоти в повітрі, воді, теплі тощо та необхідності їх задоволення [9, с.18-21].

Дидактичні вправи допомагають дітям усвідомити потребу живих істот у сонячному світлі й теплі (наприклад, сонце – трава – корова – молоко – людина), значення сонячної енергії для живої природи.

Вірші, прикмети, прислів'я, приказки, ігри сприяють формуванню в дітей уявлень про цілісність природи, побудовані за принципом розкриття причинно-наслідкових зв'язків, а саме: назва дії – повідомлення її наслідків. Наприклад, як багато птиць, не буде гусениць тощо.

Аналогічні міркування фіксуємо в працях Т.Байбари, Н.Бібік, З.Плохій, О.Савченко [9, с.16;11].

Отже, процес формування цілісного сприйняття природи розглядається як складова екологічної освіти, що спрямована на опанування дітьми певної системи екологічних знань [9, с.16-21].

Як підкреслюють фахівці Г.Бачинський, В.Бондаренко, Н.Беренда на сучасному етапі гостро стоїть проблема вивчення тваринного світу у початкових класах. "В інтенсивному сучасному житті людина нерозривно пов'язані з біосферою - з певною часткою планети, на якій вони живуть", – стверджував В.Вернадський. Людство може вижити лише усвідомлюючи себе невід'ємною часткою природи [8].

Виховання свідомого та бережного ставлення до тварин належить до природоохоронного компоненту знань.

Згідно з програмою природознавства у 3-4 класах, уроки, повністю присвячені природоохоронній тематиці.

Необхідно в доступній формі розповісти молодшим школярам про Червону книгу.

Пояснюємо. Для того, щоб припинити винищення рослин та тварин, у 1948 році створений Міжнародний Союз охорони природи (МСОП) [12].

Бесіда чергується з невеликою розповіддю або поясненням про тваринний світ, охорону окремих тварин, практичною роботою, демонстрацією наочності: альбомів, листівок, слайдів з рідкими та зникаючими тваринами рідного краю.

Позитивний вплив на формування в дітей понять про тваринний світ має їх залучення до розв'язання соціально-моральних задач екологічного змісту, читання екологічних казок, створення проблемних ситуацій, екологізації сюжетно-рольової гри.

Перевірка ефективності запровадженої роботи за допомогою тестових завдань, дидактичних ігор тощо, проведених у кінці навчального року, засвідчує позитивні результати.

Вивчаючи тваринний світ, учні стають активними у навчанні, більш емоційними, допитливими, встановлюють взаємозв'язки між живою та неживою природою, усвідомлюють на рівні свого віку деякі екологічні проблеми.

Аналіз наукових джерел дозволив зробити висновок, що наступність є важливою умовою цілісності та ефективності педагогічного процесу, що забезпечує поступовий перехід від одного вікового етапу до наступного.

Проблема наступності в ознайомленні з тваринним світом дітей є складовою загальної проблеми наступності в роботі дитячого садка і школи.

Теоретичний аналіз і вивчення практичного стану наступності в ознайомленні дітей з тваринним світом засвідчив наявність неузгодженості у змісті, методах, формах організації процесу ознайомлення з тваринним світом у ДНЗ і початкових класах, що не сприяє подальшому розширенню досвіду з природним довкіллям, сформованого на попередньому віковому етапі.

За керованою педагогами та батьками сприймання тваринного світу ми можемо вести мову про первинні екологічні уявлення дитини, що, за Концепцією екологічної освіти України, відповідають інформаційно-підготовчому рівню екологічної зрілості.

Ефективність здійснення наступності під час формування в учнів понять і знань про тваринний світ, яка проходить на уроках "Я і Україна", навчання грамоти, музики, образотворчого мистецтва, математики, художньої праці, трудового навчання та в позаурочний час, досягається завдяки систематичній та цілеспрямованій роботі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Байбара Т.М. Методика навчання природознавства в початкових класах: Навчальний посібник / Т.М. Байбара. – К.: Веселка, 1998. – 334 с.
2. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей: сутність та шляхи реалізації / А.М. Богуш // Дошкільне виховання. – 1999. – №6. – С. 3-5.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
4. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова освіта. – 2006. – №2 (338). – С. 8-31.
5. Зверев И.Д. Взаимная связь учебных предметов. – М.: Знание, 1977. – 64 с.
6. Коваль Н.С., Нарочна Л.К. Природознавство 4(3) / Н.С. Коваль, Л.К. Нарочна. – К.: Освіта, 1993.-112с.
7. Мантула Т.І. Інтегроване викладання та міжпредметні зв'язки в історичному аспекті та сьогодні / Т.І. Мантула // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – Випуск 21. – С. 95-99.
8. Основи соціології: Навч.посібник / Г.О.Бачинський, Н.В.Беренда,
9. В.Д.Бондаренко та ін., За ред.Г.О.Бачинського. – К.: Вища школа, 1995. – 238с.
10. Плохій З.П. Формування екологічної мотиваційної діяльності дошкільнят / З.П. Плохій // Дошкільне виховання. – 2005. – №7. – С. 19-21.
11. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–4 класи. – К.: "Початкова школа", 2006. – 432 с.
12. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах / О.Я. Савченко. – К.: "Магістр-S", 1997. – 256 с.
13. Червона книга України. Тваринний світ.-К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана.- 1994. – 456с.

Семашкина Г.М.

ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ ПРИ ОЗНАКОМЛЕНИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО И МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ЖИВОТНЫМ МИРОМ

В статье рассматривается проблема преемственности в ознакомлении с животным миром детей младшего школьного возраста. Предлагаются методика работы которая включает: опору на знания детей, которые они получили в дошкольный период, использование межпредметных связей; разнообразные формы работа с учениками, в том числе по экологическому воспитанию.

Ключевые слова: преемственность, животный мир, межпредметные связи, организационно-педагогические условия, природопознавательная деятельность, развивающая природная среда.

SUCCESSION IN FAMILIARIZATION CHILDREN PRESCHOOL AGE AND EARLY SCHOOL AGE ABOUT THE ANIMAL WORLD

The article considers the problem of succession in familiarization children preschool age and early school age about the animal world.

The author reveals the concept "succession". At the elementary school when meeting with animal world proposed work that involves support on children's knowledge they have gained in the pre-school period, using interdisciplinary ties, diverse work with pupils including environmental education.

Key words: succession, animal world, interdisciplinary ties, organizational and pedagogical terms, nature-cognitive activity, developing natural environment.

УДК 371: 161. 2(07)

Торчинська Т.А.

**МІСЦЕ РОБОТИ НАД ОНОМАСТИКОЮ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ**

У статті висвітлюється проблема використання ономастичного матеріалу на уроках української мови у початковій школі. Доводиться доцільність використання ономастикону з метою активізації пізнавальної діяльності молодших школярів.

Ключові слова: ономастичний матеріал, ономастика, онім, онімія, власні назви, пізнавальна активність.

У Державній національній програмі "Освіта (Україна ХХІ століття)", концепціях національного виховання підкреслюється необхідність організації такої роботи навчально-виховних закладів, яка була б тісно пов'язана із навколишнім життям, опиралася на традиції, звичаї, специфіку певного регіону. Особливо важливим є формування національної свідомості, любові до рідної землі і свого народу, прищеплення шанобливого ставлення до культури, спадщини, народних традицій і звичаїв.

У розв'язанні цієї проблеми виняткова роль відводиться початковій школі, де закладаються основи світогляду дитини, виховуються почуття патріотизму і гуманізму, формується відповідальне ставлення до навчання, розвивається інтерес до здобуття нових знань. Одним із ефективних засобів, які допомагають вирішенню вищезазначених завдань, є організація у школах краєзнавчих досліджень, складовою частиною яких є вивчення ономастичного матеріалу, що завдяки своєму розвивальному і виховному потенціалу має практично невичерпні можливості для навчання і виховання, стимулює пізнавальну активність учнів, сприяє міцному і осмисленому засвоєнню знань, розширює кругозір, пов'язує навчальний процес із життям.

На необхідність широкого використання місцевого, зокрема й ономастичного, матеріалу у навчально-виховній діяльності школи вказували представники класичної педагогіки А.Ф. Дістервег, Я.А. Коменський, Й.Г. Песталоцці, Ж.Ж. Руссо. Їхні ідеї були творчо розвинуті вітчизняними педагогами О.В. Духновичем, С.Ф. Русовою, О. В. Сухомлинським, К.Д. Ушинським та ін.

Питання активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів у цілому отримали багатопланове висвітлення у працях Ш.А. Амонашвілі, Ю.К. Бабанського, Н.Ф. Талізної, Т.І. Шамової та багатьох інших.

Шкільна ономастика становить собою організовану вчителем науково-дослідну і суспільно корисну діяльність учнів, підпорядковану певній навчально-виховній меті.